

HOE NOEM(D)EN WIJ MEKAAR? (16)

Over familienamen

A. Van Schel

Vooraf

In een vorig artikel stelden we ons de vraag waarom mensen wél de naam Vrijdag en niet de naam Woensdag, wél de naam De Winter en niet de naam De Lente, wél de naam Augustus en niet de naam Maart dragen. Bij wijze van inleiding op dit artikel een gelijkaardige vraag. Veel familienamen zijn afgeleid van aardrijkskundige eigennamen, b.v. gemeentenamen. De voorbeelden – vooral in onze regio – zijn algemeen gekend: Van Bonem (Borm), Van Buggenhout, Van Capellen, Van Hombee(c)k, Van Humbee(c)k, Van Malderen, Van Mechelen, zelfs Van Londersele... (zie ook jaargang 2003, nr.3 blz. 131-141 voor meer voorbeelden.) Vraag: waarom heet niemand Van Meise, Van Merchtem, Van Puurs of Van Wolvertem? Deze laatste naam staat wél in het Woordenboek van de familienamen (Dr. F. Debrabandere), maar we hebben van de vier genoemde namen geen vermeldingen gevonden in onze gekende bronnen (Familienaam.be, Familienaam.nl en Nederlandse Familienamen Databank.) De vraag blijft dus onbeantwoord. En nu buigen we ons weer over een aantal vertrouwde familienamen.

BOGAERT / BOGAERTS

Aantallen en spreiding:

Deze naam verplicht ons vooraf tot een belangrijke beperking om de eenvoudige reden dat er zo'n 77 spellingvarianten mogelijk zijn als we de volledige lijst zouden uitschrijven op basis van de gegevens in het woordenboek van Debrabandere. Naargelang men kiest voor de spelling met één o of met twee o's, met aa of ae, met op het einde t, d, dt, ts, dts... en dan hebben we het nog niet over de combinaties met Van of Van den of Vanden. We beperken ons dus doelbewust tot de zes spellingvormen die we in onze regio aantreffen en waarvan we hier een klein overzicht geven op basis van de Witte Gids 2005-2006:

Naam	L	M	O	D	B	S
Bogaert	3	1	1	60	6	0
Bogaerts	15	20	7	7	9	5
Van Bogaert	1	0	0	6	1	2
Vandenbogaert	0	0	1	0	0	0
Van den Bogaert	0	0	0	1	1	0
Van den Bogaerde	0	0	0	1	0	0

Het betreft hier: L Londerzeel, M Merchtem, O Opwijk, D Dendermonde, B Buggenhout en S Sint-Amands. De aantallen in België en Nederland ziet u in de volgende tabel.

<i>Naam</i>	<i>Familienaam.be</i>	<i>Familienaam.nl</i>	<i>NFD</i>
<i>Bogaert</i>	6029 (vooral Oost- en West-Vlaanderen)	125 (vooral Zeeland)	311 (grootste concentratie Zeeland)
<i>Bogaerts</i>	5691 (vooral prov. Antwerpen, Vlaams-Brabant en Limburg)	159 (vooral Zuid-Holland)	306 (grootste concentratie Noord-Brabant)
<i>Van Bogaert</i>	1640 (vooral Oost-Vlaanderen, Waasland)	57	85 (grootste concentratie Limburg)
<i>Vandenbogaert</i>	27 (Oost-Vlaanderen)	0	0
<i>Van den Bogaert</i>	1087 (vooral prov. Antwerpen)	0	291 (grootste concentratie Noord-Brabant)
<i>Van den Bogaerde</i>	65 (Oost- en West-Vlaanderen)	0	57 (waarvan 54 in Noord-Holland)

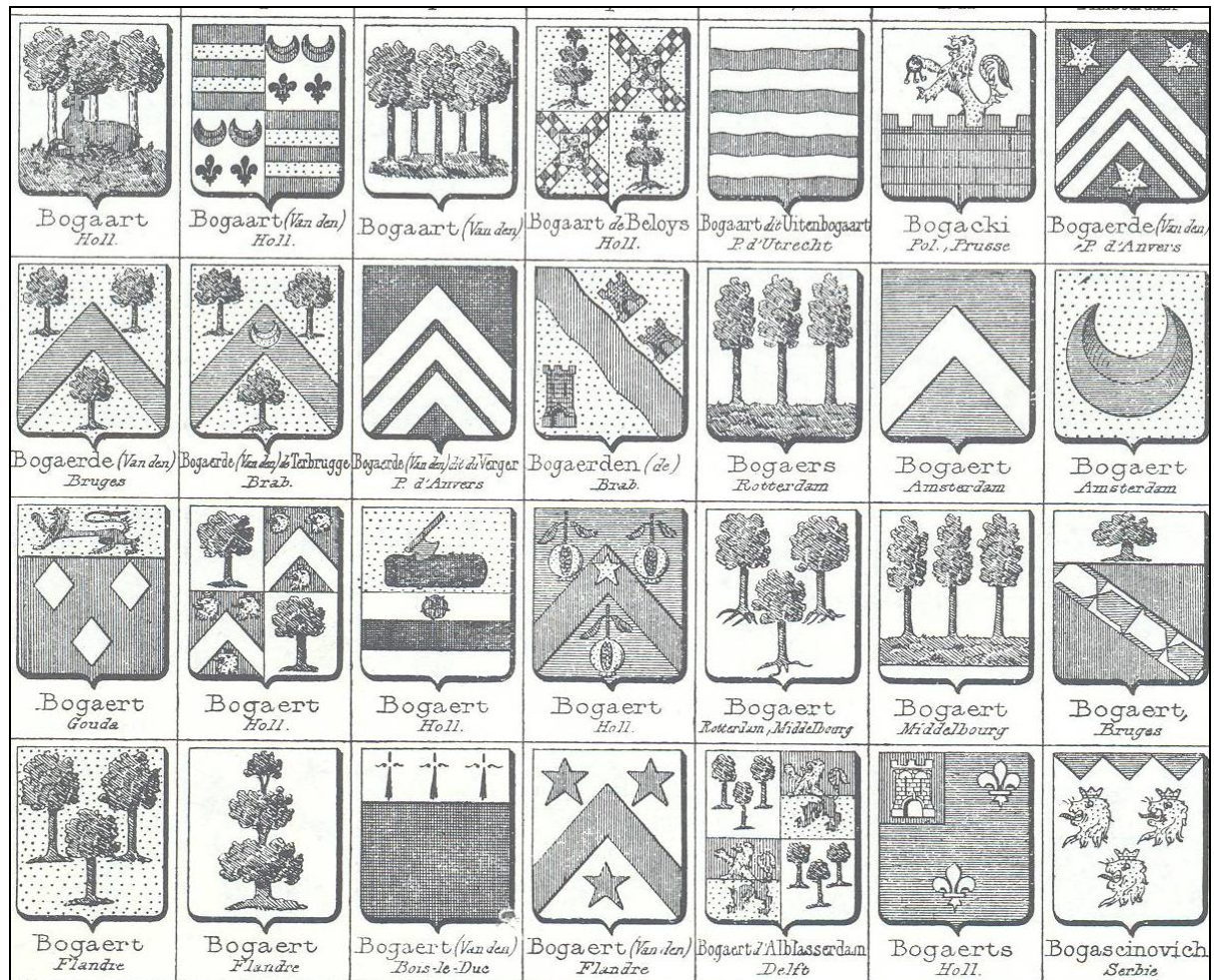
Het zal de lezer niet ontgaan dat er merkwaardige concentraties zijn, waarvan tenminste één in Nederland verbaast: de aanwezigheid van de naam Bogaerts in resp. Noord-Brabant en Zuid-Holland.

Betekenisverklaring:

(<http://www.meertens.knaw.nl/nfd>) en vinden bij elk van de vijf namen (alleen Vandenbogaert komt er niet voor) de korte verklaring “adresnaam” met de vermelding “oude spelling” en de “specifieke componenten: van/van den”.

We weten stilaan dat adresnaam betekent dat de eigennaam afgeleid is van een plaatsnaam en het zal de lezer niet verbazen dat die plaatsnaam telkens wijst op een boomgaard. In het Middelnederlands was dat boomgaert, maar ook bongart en bogart; dat verklaart al veel in de huidige spellingvarianten. Het tweede deel van het woord boomgaard was in het Middelnederlands gaert, dat betekent: omheinde ruimte, hof, hofstede, woning (Engels: yard). Al de naamdraggers hebben dus voorvaders of stamvaders die kwamen van een behoorlijk grote en waarschijnlijk rijke hofstede, want kleine huisjes en keuterboertjes hadden zeker geen boomgaard. De afkomst van een hoeve of hofstede geeft aan de naam een zeker aureool. Bij NFD staan ook oude naamsvermeldingen:

- bij Bogaert: Jan Bogaert, genesheer te Bergen op Zoom, schepen in 1541; in het wapenschild een groene boom op grasgrond;
- bij Bogaerts: Joannes Bogaerts, huwelijk Zoersel 1685;
- bij Bogaerde, van den: de familie Dugardin, weleer Du Gardin alias van den Bogaerde vanaf 1345.

Ook bij F. Debrabandere wordt de naam verklaard als afkomstig van de heel verspreide plaatsnaam Boomgaard, ten Bo(om)gaarde, Bogaard. Ter illustratie staan daar de oude naamsvermeldingen:

1281 Woitini Bongart, Avelgem; 1398 Jan van den Boeghaerde, Kortrijk; 1393 van Claise vanden Boongaerde = 1398 Clais Boengart, Wervik; 1418 Arnekin Bogart; 1399 Willems vanden Boemgarde = Willmes van den Boengarde = 1418 Willem van den Bogarde, Kortrijk. Bij de verwijzing naar Uit den Bogaard, -aart, -aert, Uittenbo(o)gaard, Uittenbogaart, -gerd, Uyt den Bogaard staat natuurlijk ook nog eens de uitleg: van plaatsnaam Bogard, d.w.z. boomgaard. Oude voorbeelden: 1260 Arnoldus ex Pomerio, Diest; 1296 up Ianne uten Boemgaerde, Gent. De laatste twee voorbeelden willen we erbij om te ontkomen aan de indruk dat de naam alleen in West-Vlaanderen voorkwam.

Conclusie:

Wat op het eerste zicht een heel makkelijke naam lijkt, is toch zeker een naam met veel geschiedenis, maar dat verbaast ons niet vanwege de ruime verspreiding over het hele Nederlandse taalgebied. En wie de 77 varianten wil kennen van *Bogaard*, *van den* tot *Beaugard*, raadplege maar eens het Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk van Dr. F. Debrabandere, hét onmisbare naslagwerk!

COOREMAN / COOREMANS

Aantallen en spreiding:

Ook bij deze namen maken we een beetje een eigenzinnige keuze uit de vele varianten; aanvankelijk wilden we ons beperken tot Cooreman(s) en Coreman(s), maar vanwege hun aanwezigheid in Nederland nemen we er ook Kooreman, Koreman en Korenman bij in de volgende tabel:

<i>naam</i>	<i>Familienaam.be</i>	<i>Familienaam.nl</i>	<i>NFD</i>
<i>Cooreman</i>	<i>1740 (vooral Oost-Vlaanderen)</i>	<i>0</i>	<i>3 (1 in Amsterdam en 2 in Noord-Brabant)</i>
<i>Cooremans</i>	<i>554 (vooral O.-Vl.)</i>	<i>13</i>	<i>17 (Noord-Brabant)</i>
<i>Coreman</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Coremans</i>	<i>877 (prov. Antwerpen en Vlaams-Brabant)</i>	<i>112</i>	<i>193 (vooral Noord-Brabant)</i>
<i>Kooreman</i>	<i>28</i>	<i>149</i>	<i>360 (vooral Zuid-Holland)</i>
<i>Koreman</i>	<i>67</i>	<i>322</i>	<i>561 (Noord-Brabant, Noord-Holland en Zuid-Holland)</i>
<i>Korenman</i>	<i>0</i>	<i>11</i>	<i>31 (vooral N.-Brab.)</i>

De variant Coreman met 0 vermeldingen hebben we toch opgenomen in de tabel omdat hij als variant vermeld wordt bij Debrabandere, misschien ten onrechte zoals uit de getallen blijkt. Anderzijds houden we er rekening mee dat de drie referentiebronnen geen exacte inwonersaantallen weergeven (we herinneren er nog eens aan dat de Nederlandse bronnen gebaseerd zijn op telefoongidsen 1993 en volkstellinggegevens van 1947!)

Betekenisverklaring:

Het lijkt weer een gemakkelijke naam, maar... Uit de Nederlandse bronnen leren we geen zinnig woord. Gelukkig is er nog Debrabandere: hij verwijst naar het Middelnederlandse woord cornman, dat korenkoper of graankoopman betekent; de familienaam komt dus van een beroepsnaam en de stamvader(s) heeft (hebben) ongetwijfeld dat beroep uitgeoefend.

Oude voorbeelden: 1270-91 Clais de Corenman, Gent; 1368 Jan Coerneman, Kortrijk; 1382 Roege Corenman, Deerlijk; 1398 Jacob Coereman, Harelbeke; 1463 Tanne Cornemans, Brussel.

Debr. wijst er ook op dat er een aantal varianten bestaan met -eur, b.v. Ceuremans of Keuremans; die zouden eerder te maken hebben met de betekenis van keurmeester of keurder. Bij deze verklaring staat de oude vermelding: 1300 Heinricus Coreman, Tervuren. Of dat wel klopt, is nog maar de vraag.

Conclusie:

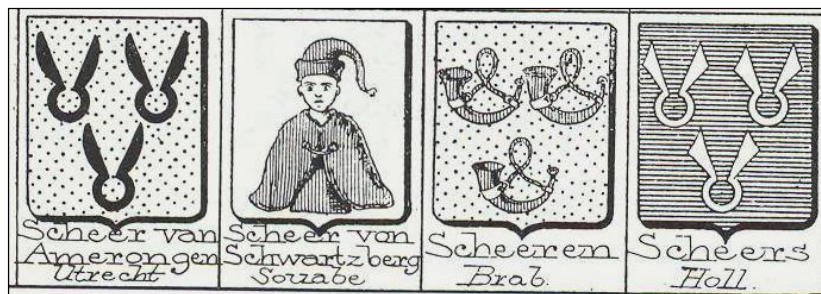
De naam verwijst zeker naar iemand die koren, d.w.z. rogge, of graan in het algemeen verhandelt. In de vroegere agrarische samenleving zullen de graanhandelaars talrijk geweest zijn. In onze regio blijft de familienaam goed vertegenwoordigd: de telefoongids voor Londerzeel geeft voor Cooreman 8 en voor Cooremans 17 vermeldingen.

SCHEERS

Aantallen en spreiding:

De naam Scheers komt in Londerzeel (steeds de Witte Gids) met 17 vermeldingen voor. In België zijn er volgens familienaam.be 1710, vooral in de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant. In Nederland telt familienaam.nl er 245, maar NFD heeft er 451, vooral in Gelderland, Zuid-Holland en Noord-Brabant, in die volgorde; bovendien zijn er ook nog 83 “van Scheers” te vinden, vooral in Zuid-Holland.

Betekenisverklaring:

De uiterst korte uitleg van NFD vermeldt bij Scheers “beroepsnaam” en ook “adresnaam” – dat laatste is ons niet direct duidelijk – en bij van Scheers “toponiem”, maar welke plaatsnaam hiermee te maken heeft,

wordt niet vermeld.

Debrabandere verwijst bij Schær(s) naar “de Scheerder” en daar worden 24 mogelijke vormen opgesomd, al weten we ondertussen dat niet alle vormen ook in ons taalgebied echt voorkomen. De naam komt van de beroepsnaam van de scheerder, dat is ofwel de baardscheerder, de barbier, ofwel de lakenscheerder, de droogscheerder.

We vinden er de oude voorbeelden: 1358 fundum Danielis Scerre; 1368 Oste de Scherre up doir Danin Scherers; 1367 Oste de Sceere; 1395 van Willem den Scerrere, Kortrijk; 1398 Bette Scers, Ingelmunster; 1389 Hennen die Scheerder, Vlaams-Brabant; 1396 Lambrecht Scheers, Tienen.

Conclusie:

In een ver verleden moet de stamvader van de huidige naamdragers wellicht barbier geweest zijn en misschien moeten we eraan herinneren dat zo’n barbier niet alleen haren en baarden verzorgde; het Middelnederlandse woord barbier betekent ook wondmeester en die kon ook voor een aderlating – letterlijk – zorgen. Wie zou het er nog achter gaan zoeken?

SELLESLAGH

Aantallen en spreiding:

Het eerste wat bij het bestuderen van deze familienaam opvalt, is de verscheidenheid van schrijfwijzen in Vlaanderen: van de 20 varianten die Debrabandere vermeldt, komen er van 19 van 1 tot maximaal 527 voor, zoals in de onderstaande tabel getoond wordt. Uitzonderlijk nemen we in deze tabel geen gegevens op van Familienaam.nl of van Nederlandse

Familienamen Databank, om de eenvoudige reden dat de naam in Nederland zo goed als niet voorkomt. De enige variant die in Nederland te vinden is, is Selderslaghs: volgens Familienamen.nl zijn er 2, volgens NFD 7 (alle 7 in Amsterdam), en dat is het dan. In Vlaanderen en Londerzeel is de situatie zo:

Naam	Familienaam.be	Witte Gids Londerzeel
Seldenslach	17	-
Seldenslagh	1	-
Selderslag	8	-
Selderslagh	5	-
Selderslaghs	191 (vooral prov. Antw.)	2
Seldeslachts	161 (vooral Vl.-Brab.)	-
Seldeslagh	5	-
Sellenslach	0	-
Sellenslagh	21 (Antw.)	-
Sellensslach	15	-
Selleslach	63 (Vl.-Brab.)	-
Selleslachs	12	-
Selleslag	26	-
Selleslagh	527 (Antw. en Vl.-Brab.)	3
Selleslaghs	107 (Antw.)	1
Selleslags	144 (Antw.)	-
Selslagh	9	-
(Selfslag)	(9)	-
(Selfslagh)	(28)	-
(Selfslags)	(1)	-

Betekenisverklaring:

Alleen bij Debrabandere vinden we een mogelijke verklaring: het zou gaan om een bijnaam die gegeven werd aan iemand die zelden slaat, maar het kan evengoed een ironisch bedoelde bijnaam voor een vechtersbaas zijn. Daarbij worden een aantal oude voorbeelden geciteerd: 1286 Ioh. Zeldenslach, Brussel; 1396 Kateline Seldenslaecht, Neigem; 1492 Gheert Selleslach = 1515 Gheert Seldeslach, Kontich; 1542 Merten Seldenslach, Keerbergen-Antwerpen; 1586 Willem Selleslach = 1585 Seldeslach, Aartselaar.

Conclusie:

Dit is een naam die uitermate geschikt is om door vroegere en hedendaagse klerken en ambtenaren foutief gespeld te worden. Het is ook niet te verbazen dat in de vorige eeuwen op mondelinge aangifte of op het gehoor – vaak in een dialect – een vreemde schrijfwijze ontstond. Wat de betekenis betreft: we laten het aan de naamdragers ervan over om te kiezen tussen de zachteardige of de “strijdbare” voorvader.